

New Eras and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies ยุคสมัยและกษัตริย์อย่างใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน

Tanapong Luekajornchai

ทนายพงศ์ ลือจรรย์ชัย

Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

Reviewer

e-mail: tanapong.lue@gmail.com



คงสัจจา สุวรรณเพ็ชร (บรรณาธิการ). (2565). ยุคสมัยและกษัตริย์อย่างใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน.

กรุงเทพฯ: illumination editions. 285 หน้า.

Suvarnabejra, Kongsatja (ed.), (2023). *New Eras and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies*.

Bangkok: illumination editions. 285 pages.

“ยุคสมัยและกษัตริย์อย่างใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน” เป็นหนังสือรวมบทความที่ตั้งข้อสังเกต วิพากษ์วิจารณ์ และอ่านหนังสือ “พระราชพิธีสิบสองเดือน” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อย่างลุ่มลึกด้วยมุมมองที่แปลกใหม่ แม้ว่าหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนจะได้รับการกล่าวถึงและถูกศึกษา “จนอาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีเว้นว่างเลยเสียสักบรรทัด” แล้วก็ตาม (Lertlattanarangsri, 2023 : 150)

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 4 บทความ ได้แก่ 1. “ยุคสมัยอย่างใหม่และกษัตริย์อย่างใหม่ใน พระราชพิธีสิบสองเดือน” โดย ธงชัย วินิจจะกุล ซึ่งเป็นบทความที่พูดถึงสำนักทางเวลาและตำแหน่งแห่งที่ของกษัตริย์แบบใหม่ในสยามที่สะท้อนผ่านหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน (ซึ่งจะกล่าวต่อไป) (Winichakul, 2023) 2. “พระราชพิธีสิบสองเดือน: อรรถาธิบายแห่งความศิวีไลซ์ และการจัดระเบียบจักรวาลวิทยาแบบสมัยใหม่ในพระราชพิธีของสยาม” โดย อาทิตย์ ศรีจันทร์ ที่พูดถึงการจัดการองค์ความรู้ใน

เรื่องจักรวาลวิทยาแบบใหม่ที่พระราชพิธีสิบสองเดือนได้นำเสนอและแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากจักรวาลวิทยาในยุคก่อนหน้า (Srichan, 2023) 3. “โลกการเมืองในพระราชพิธีสิบสองเดือน” โดย วิภาส เลิศรัตนรังสี ที่ดูบริบททางการเมืองโดยรอบหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งมีได้มีเพียงกษัตริย์ที่เป็นองค์ประธานในการประพันธ์เท่านั้น แต่พระราชพิธีสิบสองเดือนยังสะท้อนการเมืองไทยในระหว่างบรรทัดที่แสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หลักผู้ใหญ่ เสนาบดีคนสำคัญ ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย รวมถึงราษฎรที่เข้ามามีส่วนในพระราชพิธีต่าง ๆ อีกด้วย (Lertlattanarangsri, 2023) และ 4. “สภาวะเหลียวหลังแลหน้าในจิตรกรรมพระราชพิธีสิบสองเดือน” โดย พิษญา สุ่มจินดา ที่ได้ศึกษาพระราชประเพณีสิบสองเดือนที่ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งสะท้อนสภาวะเหลียวหลัง-แลหน้า (Janus-faced) ระหว่างการใช้ศิลปะแบบเก่า (แบบไทย) ในการเล่าเรื่องราวแบบใหม่ (แบบตะวันตก) (Soomjinda, 2023)

ในบทปริทรรศน์นี้จะขอเน้นไปที่บทความแรก “ยุคสมัยอย่างใหม่และกษัตริย์อย่างใหม่ใน พระราชพิธีสิบสองเดือน” โดย ธงชัย วินิจจะกุล บทความชิ้นนี้นับเป็นบทความสำคัญที่สานต่อจากการบรรยายพิเศษ เรื่อง “ยุคสมัยอย่างใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน” เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Winichakul, 2023) ซึ่งการบรรยายดังกล่าวนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของหนังสือเล่มนี้ที่ถูกนำมาต่อยอดในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึกและน่าสนใจ

ธงชัยเริ่มด้วยการระบุว่า “พระราชพิธีสิบสองเดือนไม่ใช่แค่คลังของข้อเท็จจริง (facts) เกี่ยวกับพระราชพิธีเท่านั้น แต่ยังเต็มไปด้วยความรู้ประเด็นอื่นมากมาย” โดยเฉพาะความเห็นของรัชกาลที่ 5 ต่อ “สารพัดประเด็น ข้อวิพากษ์วิจารณ์ ประชด เหน็บแนมโต้แย้ง ฯลฯ ที่มีอยู่เต็มไปหมดตลอดทั้งเล่ม” (Winichakul, 2023 : 4) ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงคุณลักษณะสำคัญคือ “ความเป็นสมัยใหม่” (modernity) ของยุคสมัยในสยาม

พระราชพิธีสิบสองเดือนได้สะท้อนการเปลี่ยนมโนทัศน์จากแบบไตรภูมิไปสู่มโนทัศน์แบบเชิงประจักษ์ตามความเป็นจริง กล่าวคือได้ลดความสำคัญของพลังศักดิ์สิทธิ์และหน้าที่ของพิธีกรรมตามจักรวาลวิทยาแบบฮินดู-พุทธ สู่ความเป็นเหตุเป็นผล (rationalism) และสากลนิยม (universalism) ตามแบบสมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนผ่านคำอธิบายเกี่ยวกับพระราชพิธี 3 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่

1. การอธิบายภูมิหลังความเป็นมาของสายยุคปัจจุบันเพื่อให้เข้าใจว่าพิธีนั้น ๆ เคยเป็นอย่างไรในยุคก่อน และทำไมจึงมีการเปลี่ยนแปลง
2. การอธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของจารีตประเพณีและพระราชพิธีหนึ่ง ๆ โดยมีได้เน้นความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชพิธีแต่บอกถึงประโยชน์ หน้าที่ ของพระราชพิธีนั้น ๆ ต่อจุดหมายหรือเหตุในการปรับเปลี่ยนต่าง ๆ
3. การให้ข้อมูล ความรู้ หรือเกร็ดต่าง ๆ เกี่ยวกับพระราชพิธีซึ่งมีเนื้อหาเกินกว่าครึ่งของคำบรรยายการประกอบพระราชพิธี รวมทั้งมีการระบุถึงเอกสารหรือหลักฐานก่อนหน้าที่ถูกใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการประพันธ์และการใช้รูปแบบการประพันธ์ในแบบความเรียงซึ่งจะแตกต่างจากงานประพันธ์ในยุคก่อนหน้าที่จะไม่มีการอ้างอิงและประพันธ์ด้วยร้อยกรอง (Winichakul, 2023 : 25-38)

ธงชัยระบุว่า เหล่านี้สะท้อนภาวะสมัยใหม่โดยเฉพาะการรับรู้ว่าตนเองอยู่คนละยุคสมัยกับผู้คนก่อนหน้า พระราชพิธีสิบสองเดือนจึงเป็นการเขียนที่สะท้อนว่าผู้เขียนอยู่ในยุคปัจจุบันที่บรรยายถึงพระราชพิธีในยุคก่อนหน้า กล่าวคือ การทำให้อดีตกลายเป็นอื่น (other) เช่นเดียวกับการสร้างพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนให้เห็นว่า ข้าวของ เครื่องใช้ภายในพิพิธภัณฑ์เป็นของที่มาจากอดีตหรือไม่ได้อยู่ร่วมยุคสมัยกับพวกเราอีกต่อไปแล้ว (Winichakul, 2023 : 45-82) ต่างจากข้าวของเครื่องใช้ที่อาจจะมีความเก่าเช่นเดียวกันแต่ไม่ได้ถูกจัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ที่นั่น ก็ยังคงถือว่าเป็นของที่อยู่ร่วมสมัยกับเรา

ในแง่นี้ พระราชพิธีสิบสองเดือนจึงสะท้อนความรู้สึกรักนึกคิดอย่างใหม่ (ที่แยกตัวออกมาจากอดีตหรือยุคสมัยก่อนหน้า) ได้แก่ 1. การรู้คุณค่าของของแท้ดั้งเดิม (authenticity) ของพระราชพิธีต่าง ๆ ว่ามีจุดเริ่มต้นหรือกำเนิดอย่างไร 2. การรู้ถึงความผิดยุคผิดสมัย (anachronism) ที่สะท้อนผ่านการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีที่ถูกปรับให้ทันสมัย 3. การโหยหาอดีต (nostalgia) ผ่านการระบุถึงเรื่องราวที่ผ่านพ้นและจบสิ้นลงอย่างเด็ดขาดแล้ว (Winichakul, 2023: 75)

ธงชัยระบุว่าสิ่งเหล่านี้นำมาสู่การเกิดขึ้นของ “กษัตริย์สมัยใหม่” ที่เน้นความเป็นมนุษย์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กษัตริย์จึงมีหน้าที่ทำนุบำรุงราษฎรให้เกิดความสุข และเกิดสำนึกที่ว่ากษัตริย์เป็นผู้กำหนดประวัติศาสตร์ซึ่งนำไปสู่แนวคิดกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Winichakul, 2023 : 82-83)

กษัตริย์ในอดีตนั้นรับคุณและโทษ (accountable) ต่อพลลังค์กิติสิทธิ์ในจักรภพ มิใช่ต่อประชาชน แต่กษัตริย์สมัยใหม่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของมหาชนที่สาธารณะพร้อมใจกันยกย่องขึ้น หรือเป็น “กษัตริย์สาธารณะ” (public monarchy) กษัตริย์สมัยใหม่จึงไม่ถูกจำกัดด้วยพระธรรมศาสตร์อีกต่อไป (เพราะเป็นเรื่องไม่มีเหตุผล) กษัตริย์จึงต้องใช้อำนาจสร้างกฎหมายและอื่น ๆ ขึ้นมาปกครอง กษัตริย์สมัยใหม่จึงใช้พระราชพิธีเป็น “เครื่องมือ” ในการยืนยันสถานะสมมติราชหรือมนุษย์ผู้มีบารมีสูงสุดเหนือราษฎร (Winichakul, 2023 : 94-100)

ธงชัยได้สรุปว่า “พระราชพิธีสิบสองเดือนในตัวเองจึงเป็นหลักหมายที่บ่งบอกถึงเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างระหว่างยุคเก่าและยุคใหม่ก็เพราะมี “สาธารณะ” เป็นเป้าหมายทั้งการผลิตและเผยแพร่” (Winichakul, 2023 : 103)

บทความของธงชัยและหนังสือเล่มนี้จึงเข้าไปมองหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนไม่ใช่เพียงในฐานะวรรณกรรมอันทรงคุณค่าเท่านั้น แต่มองในฐานะวัตถุแห่งยุคสมัยที่เป็นตัวชี้คั่นระหว่าง “อดีต” และ “ปัจจุบัน” (modern) โดยเฉพาะการสะท้อนซึ่งสำนักของผู้คนที่แยกขาดออกมาจากยุคก่อนหน้าอย่างชัดเจน ซึ่งนับเป็นการมองความสมัยใหม่ของสยามที่ไม่ใช่เพียงเชิงวัตถุ ความเจริญของสิ่งของ แต่เป็นเรื่องของ “สำนึก” และความรู้ที่เปลี่ยนไป

หนังสือเล่มนี้จึงช่วยเปิดมุมมองและแง่มุมใหม่ ๆ ในการทำความเข้าใจภาวะสมัยใหม่ของสยาม รวมทั้งแต่ละบทความในหนังสือยังได้นำเสนอวิธีการทำความเข้าใจหรือศึกษาเอกสารหลักฐานด้วยวิธีวิทยา (methodology) ที่ต่างออกจากขนบเดิมทางประวัติศาสตร์ที่เน้นเพียงการตีความ “เนื้อหา” และความน่าเชื่อถือของข้อมูลผ่านการศึกษาใจความรอง ข้อความระหว่างบรรทัด บริบทแวดล้อม หรือการนำหลักฐานลายลักษณ์อักษรเทียบเคียงกับหลักฐานประเภทอื่น (เช่น จิตรกรรมฝาผนัง) เพื่อแสดงให้เห็นถึงมิติและความลึกของข้อมูลได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี การวิเคราะห์ “ความเป็นสมัยใหม่” ของสยามจากการวิเคราะห์หนังสือ “พระราชพิธีสิบสองเดือน” เพียงเล่มเดียวนั้นไม่เพียงพอต่อการอ้าง (claim) หรือที่กัก (assume) ภาวะสมัยใหม่หรือกษัตริย์อย่างใหม่ของสยามได้ ในการศึกษาจึงควรศึกษาข้อถกเถียงและลักษณะความเป็นสมัยใหม่ของสยามในมิติหรือหลักฐานอื่น ๆ ประกอบด้วย

References

- Lertlattanarangsri, W. (2023). Lok Kanmueang Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean. [The Political World in the Twelve Month Royal Ceremonies]. In K. Suvarnabejra. (Ed). *Yuk Samai Lae Kasat Yang Mai Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean*. [New Eras and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies]. (pp. 148-182). Bangkok: Illumination Editions. (In Thai)
- Soomjinda, P. (2023). Saphawa Liao Lang Lae Na Nai Chitrakam Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean. [The Retrospective and Prospective States in the Paintings of the Twelve Month Royal Ceremonies]. In K. Suvarnabejra. (Ed). *Yuk Samai Lae Kasat Yang Mai Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean*. [New Eras and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies]. (pp. 183-283). Bangkok: Illumination Editions. (In Thai)
- Srichan, A. (2023). Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean: Atthathibai Haeng Khwam Siwilai Lae Kan Chat Rabiap Chakawan Witthaya Baep Samai Mai Nai Phra Ratcha Phithi Khong Siam. [The Twelve Month Royal Ceremonies: An Exegesis of Civilization and the Modern Cosmological Order in Siamese Royal Ceremonies]. In K. Suvarnabejra. (Ed). *Yuk Samai Lae Kasat Yang Mai Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean*. [New Eras and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies]. (pp. 115-148). Bangkok: Illumination Editions. (In Thai)
- Winichakul, T. (2011). *Yuk Samai Yang Mai Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean*. [The New Era in the Twelve Month Royal Ceremonies]. Retrieved 30 April 2024, from <https://www.youtube.com/watch?v=Suprm8bELVs> (In Thai)
- Winichakul, T. (2023). *Yuk Samai Yang Mai Lae Kasat Yang Mai Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean*. [The New Era and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies]. In K. Suvarnabejra.(Ed.). *Yuk Samai Lae Kasat Yang Mai Nai Phra Ratcha Phithi Sip Song Duean*. [New Eras and Modern Kingship in the Twelve Month Royal Ceremonies]. (pp. 3-114). Bangkok: Illumination Editions. (In Thai)

